

Γράφει η Σίσσυ Μπάρα

Το proceso de cambio, η διαδικασία της κοινωνικής αλλαγής που εγκαινίασε ο Μοράλες πριν από 14 χρόνια και που θυμίζει σε πολλά σημεία τη ρητορική του προγράμματος κοινωνικής αλλαγής του ΠΑΣΟΚ της δεκαετίας του 1980 στην Ελλάδα, σφραγίστηκε με μια χωρίς προηγούμενο για τη χώρα αυτή της λατινικής Αμερικής, νίκη των λαϊκών στρωμάτων και ιδιαίτερα των ιθαγενών. Είχε προηγηθεί βέβαια η νίκη του Τσάβες στη Βενεζουέλα με 56% το 1998 και του Λούλα το 2002 με 46% στη Βραζιλία. Η εκλογική αυτή νίκη του Μοράλες εξέθρεψε μεγάλες ελπίδες για τη σοσιαλιστική πορεία της χώρας και συνέπεσε χρονικά με την σταθερή άνοδο των τιμών ή αλλιώς τον υπερκύκλο όπως ονομάζεται στα οικονομικά των τιμών των πρώτων υλών [1].

Πράγματι από το 1995 μέχρι το 2009 ο δείκτης τιμών των πρώτων υλών αυξανόταν σημαντικά δίνοντας τη δυνατότητα στις κυβερνήσεις χωρών παραγωγής πρώτων υλών, όπως αυτές του Μοράλες στη Βολιβία, της Κίρχνερ στην Αργεντινή, του Λούλα στη Βραζιλία ή του Κορέα στο Εκουαδόρ, να χρηματοδοτήσουν μέσω φορολογίας μια σειρά από κοινωνικά προγράμματα στήριξης της φτώχειας όπως αυτό της μηδενικής φτώχειας και της οικογενειακής ενίσχυσης (Bolsa Familia) στη Βραζιλία [2]. Αντίστοιχα κοινωνικά προγ/τα ψηφίστηκαν και στη Βολιβία. Το πιο σημαντικό είναι τα περίφημα Bonos.

Αυτά πήραν το όνομα τους από τον Βολιβιάνο ήρωα του πολέμου του Ειρηνικού εναντίον της Χιλής το 19^ο αιώνα Bono Juancito-Pinto. Τα Bonos θεσπίστηκαν για πρώτη φορά το 2006. Ήταν αναδιανεμητικά πακέτα παροχών που χορηγούνταν στο 42% των οικογενειών της χώρας με βάση το εισόδημα και χρηματοδοτούσαν με 200 μπολιβιάνος (περίπου 26 ευρώ) το χρόνο, τα έξοδα μετακίνησης σχολικής ένδυσης και υλικού κάθε μαθητή και μαθήτριας . Τα πακέτα αυτά ανακούφισαν τις οικογένειες και μείωσαν σημαντικά και τη παιδική εργασία.

Το 2^ο σημαντικό πρόγραμμα καταπολέμησης της φτώχειας ήταν τα πακέτα bono Juana-Azurduy που πήραν το όνομα τους από έναν ακόμα ήρωα του πολέμου της Βολιβιανής ανεξαρτησίας. Δίνονταν στις μητέρες με χαμηλά εισοδήματα που είχαν παιδιά μέχρι δύο ετών. Τέλος, θεσπίστηκε το επίδομα αξιοπρέπειας που δόθηκε σε όλες και όλους τους πολίτες της Βολιβίας άνω των 60 ετών που είχαν μείνει χωρίς δουλειά [3].

Παρότι τα κοινωνικά αυτά προγράμματα καταπολέμησης της φτώχειας έδωσαν μεγάλη ανάσα στα φτωχά νοικοκυριά και καλλιέργησαν προσδοκίες για ένα ακόμα καλύτερο μέλλον, δεν ήταν δυνατόν από μόνα τους να εξαλείψουν τις δυνάμεις εκείνες που δημιουργούν τις κοινωνικές ανισότητες και παράγουν τη φτώχεια. Δεν άλλαξαν με άλλα λόγια ούτε τις σχέσεις παραγωγής ούτε το καπιταλιστικό παραγωγικό μοντέλο. Η αύξηση του δανεισμού των νοικοκυριών στη Βολιβία, αύξησε αναμφίβολα την αγοραστική δύναμη των φτωχών, κι έδωσε ώθηση στην οικονομία, αλλά αυτό δεν συνιστά αναδιανεμητική πολιτική μακράς πνοής. Γιατί βασίστηκε στα ευκαιριακά έσοδα που επέτρεψε να δημιουργηθούν η οικονομική συγκυρία του υπερκύκλου.

Η στρατηγική οικονομικής ανάπτυξης του Μοράλες ήθελε τη χώρα να παραμένει εξαρτημένη από την εξόρυξη και τη παραγωγή πρώτων υλών: Ο χρυσός, ο ψευδάργυρος, το φυσικό αέριο, αντιπροσώπευαν κι εξακολουθούν να αντιπροσωπεύουν πάνω από το 65%[4] των συνολικών εξαγωγών της χώρας. Από την

άλλη πλευρά, είναι γεγονός ότι η κυβέρνηση του Μοράλες εθνικοποίησε το τομέα των υγρών καυσίμων[5], χωρίς αυτό βέβαια να σημαίνει την εξαφάνιση των μεγάλων πολυεθνικών εταιριών. Αυτές παρέμειναν στην αγορά ως οι βασικοί παίκτες.[6] Είναι επίσης γεγονός ότι οι φόροι που διαπραγματεύτηκε ο Μοράλες με αυτές τις επιχειρήσεις, του επέτρεψαν επίσης να χρηματοδοτήσει κοινωνικά προγράμματα και επενδυτικά σχέδια[7]. Όμως μια στρατηγική αποκλειστικά και μόνο βασισμένη στις εξαγωγές πρώτων υλών αργά ή γρήγορα θα επηρεαζόταν από τις διακυμάνσεις των τιμών τους στη διεθνή αγορά, συμπαρασύροντας στο διάβα τους οποιαδήποτε προσπάθεια αναδιανεμητικής πολιτικής.

Όπως ακριβώς είχε πει εδώ και 60 χρόνια και ο αργεντινός οικονομολόγος Raul Prebisch [8], αλλά και πολλοί άλλοι οικονομολόγοι που ασχολήθηκαν με τις θεωρίες της Εξάρτησης [9], οι κύκλοι των τιμών των πρώτων υλών είναι θανάσιμος κίνδυνος για την οικονομία των χωρών της Λατινικής Αμερικής, στο βαθμό που η οικονομία τους εξαρτάται αποκλειστικά από την αγορά δηλαδή τις εξαγωγές πρώτων υλών. Η Βολιβία, ως κατεξοχήν χώρα εξαγωγής πρώτων υλών, επομένως, δεν θα μπορούσε να αποτελέσει εξαίρεση, και όταν ο υπερκύκλος της αγοράς των πρώτων υλών ολοκληρώθηκε με τη κρίση του 2009, και τη πτώση των τιμών, οι συνέπειες στην οικονομία δεν άργησαν να φανούν. Στον μεταλλευτικό τομέα τα πράγματα πήραν μια τροπή πιο περίπλοκη. Μια πλευρά της μεταλλευτικής βιομηχανίας έμεινε στα χέρια των μεγάλων πολυεθνικών, ενώ μια άλλη στους μεταλλευτικούς συνεταιρισμούς. Εδώ οι αντιφάσεις που υπήρχαν ήταν οι εξής: Μια πλευρά των επιχειρήσεων του μεταλλευτικού κλάδου ήρθε σε σύγκρουση με το συνδικαλιστικό κίνημα των μεταλλωρύχων με αποτέλεσμα να ξεσπάσουν βίαια επεισόδια, ενώ σε άλλες περιπτώσεις διάφορες κοινότητες ιθαγενών αντιστάθηκαν στα διάφορα μεγάλα μεταλλευτικά επενδυτικά σχέδια της κυβέρνησης, εξαιτίας των συνεπειών που είχαν για το περιβάλλον. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση των ιθαγενών του TIPNIS [10] Πίσω από το μύθο της συνταγματικής προστασίας των δικαιωμάτων της Μάνας γης (Pachamama), η χώρα παρέμεινε παραδομένη στο έλεος της εξορυκτικής βιομηχανίας. Αξίζει να σημειωθεί ότι η Βολιβία είναι η πιο μολυσμένη χώρα από τον Υδράργυρο [11].

Ο Μοράλες στις εκλογές του 2014 θριάμβευσε λαμβάνοντας το 61% των ψήφων, αλλά στο δημοψήφισμα που έγινε το 2016, με αίτημα την αλλαγή του Συντάγματος που θα του έδινε τη δυνατότητα να συμμετάσχει για τέταρτη φορά στις επόμενες εκλογές, έχασε. Έκανε τότε το μοιραίο για πολλούς και πολλές λάθος να προσπαθήσει να αντιστρέψει το αποτέλεσμα με διάφορους έμμεσους τρόπους, όπως ήταν η προσφυγή του στο Ανώτατο Συνταγματικό δικαστήριο που ακύρωσε το δημοψήφισμα, ανοίγοντας το δρόμο του πραξικοπήματος σε μια Αντιπολίτευση που καταδοκούσε και που δεν ξέχασε ποτέ το ρατσιστικό της μίσος απέναντι στον ιθαγενή ινδιάνο φτωχό Μοράλες και σε ότι εκείνος αντιπροσώπευε.

Αυτή τη περίοδο που διανύουμε, ολόκληρη η Λατινική Αμερική εξακολουθεί να είναι εγκλωβισμένη σε έναν αναποτελεσματικό για τη χώρα τρόπο ενσωμάτωσης στη παγκόσμια οικονομία, ως συνέπεια της εξάρτησης και της κρίσης των τιμών των πρώτων υλών, και σταθερά προσανατολισμένη στη τραγική για το περιβάλλον εξορυκτική πολιτική, ως λύση στο καπιταλιστικό αδιέξοδο. Τα επιδόματα στα φτωχά λαϊκά στρώματα μπορεί να δίνουν μικρές ανάσες ζωής, αλλά δεν αποτελούν από μόνες τους μια αποτελεσματική στρατηγική ανάπτυξης αλλά ούτε και αναδιανομής του εισοδήματος προς όφελος της μεγάλης πλειοψηφίας στη μακρά διάρκεια.

Ανεξάρτητα λοιπόν από τους πολιτικάντικους ελιγμούς του Μοράλες με το δημοψήφισμα του 2016, το κλειδί για τη κατανόηση της σημερινής πολιτικής κρίσης και της δυναμικής του πραξικοπήματος στη Βολιβία, θα πρέπει να αναζητηθεί όχι μόνο στα γραφεία των μυστικών υπηρεσιών και της αμερικανικής πρεσβείας, αλλά και στα αδιέξοδα της πολιτικής του ίδιου του Μοράλες. Μια πολιτικής, παρά τη ρητορεία της, ρεφορμιστικής που επιμένει να αναζητά τρόπους υπέρβασης των καπιταλιστικών αδιεξόδων, μέσα στο καπιταλισμό, με τους δικούς του όρους, χωρίς να επιχειρείται η αλλαγή παραδείγματος.

[1]
https://www.lemonde.fr/argent/article/2013/07/09/pourquoi-le-supercycle-des-matieres-premier-es-n-est-pas-termine_3445060_1657007.html

- [2] <https://journals.openedition.org/factsreports/1233>
- [3] https://www.liberation.fr/planete/2019/11/11/bolivie-evo-morales-balaye-son-bilan-enracine_1762807
- [4] <https://oec.world/fr/profile/country/bol/>
- [5]
https://www.lemonde.fr/ameriques/article/2006/05/01/evo-morales-annonce-la-nationalisation-des-hydrocarbures-en-bolivie_767173_3222.html
- [6] <https://www.cairn.info/revue-tiers-monde-2011-4-page-139.htm>
- [7] <https://import-export.societegenerale.fr/fr/fiche-pays/bolivie/presentation-fiscalite> και
https://www.researchgate.net/publication/260966899_Les_grands_chantiers_de_la_Bolivie_d'Evo_Morales
- [8]
https://www.lemonde.fr/idees/article/2010/01/25/raul-prebisch-et-l-industrialisation-du-sud-par-pierre-jacquet_1296189_3232.html
- [9]
<http://archive.wikiwix.com/cache/?url=http%3A%2F%2Fwww.e.u-tokyo.ac.jp%2Fcirje%2Fresearch%2Fdp%2F2005%2F2005cf318.pdf>
- [10]
https://www.lemonde.fr/ameriques/article/2011/09/27/en-bolivie-la-route-qui-a-coute-a-evo-morales-le-soutien-des-indiens_1578252_3222.html
- [11] <https://www.ird.fr/la-mediatheque/fiches-d-actualite-scientifique/357-l-impact-des-mines-en-bolivie>